

«Γυναίκα δεν γεννιέσαι, γίνεσαι». Για τη Σκέψη της Σιμόν ντε Μποβουάρ

Της Ισμήνης Μαθιουδάκη

«Δύο ξεχωριστά όντα, που βρίσκονται σε εντελώς διαφορετικές καταστάσεις, και είναι πρόσωπο με πρόσωπο με την ελευθερία αλλά ψάχνουν αιτιολόγηση για την ύπαρξή τους ο ένας μέσω του άλλου, θα ζουν πάντα μία περιπέτεια γεμάτη κίνδυνο και υπόσχεση»

(Το Δεύτερο Φύλο)

Η Σιμόν ντε Μποβουάρ γεννήθηκε στο Παρίσι στις 9 Ιανουαρίου του 1908 όπου και πέθανε στην ηλικία των 78 ετών στις 14 Απριλίου του 1986. Αποτελεί μία από τις εξέχουσες θεωρητικούς του Γαλλικού υπαρξισμού μαζί με τον Ζαν-Πωλ Σάρτρ, τον Αλμπερ Καμύ και τον Μορίς-Μερλό Ποντύ.

Το ενδιαφέρον της Μποβουάρ γύρω από τη φιλοσοφία ξεκίνησε από πολύ νεαρή ηλικία. Πραγματοποίησε σπουδές στα Λατινικά, τη λογοτεχνία, τα μαθηματικά και τελικά στη φιλοσοφία στο Πανεπιστήμιο της Σορβόνης, και στα 21 της έγινε η νεότερη καθηγήτρια φιλοσοφίας της εποχής της. Το συγγραφικό της έργο είναι ευρύ και περιλαμβάνει φιλοσοφικά δοκίμια, μυθιστορήματα, θεατρικά έργα, απομνημονεύματα, ταξιδιωτικά ημερολόγια και άρθρα εφημερίδων που συνέταξε ως εκδότης στη Γαλλική εφημερίδα *Le temps modernes*.

Από τη φιλοσοφία στη λογοτεχνία και πάλι πίσω

Το πέρασμα της Μποβουάρ στη λογοτεχνία αποτελεί μία εξερεύνηση των ορίων της ηθικής και φιλοσοφικής ιδεολογικής της σκέψης, της δική της ματιάς στην οικειότητα και τις δυσκολίες αλληλεπίδρασης μεταξύ των ανθρώπων. Αυτή η εργαλειακή χρήση της λογοτεχνίας με στόχο περαιτέρω φιλοσοφικές προεκτάσεις σε πολιτικά και ηθικά ερωτήματα αποτελεί βασικό χαρακτηριστικό της δουλειάς της. Λογοτεχνικά έργα όπως «Οι Μανδάρινοι» και άλλα, αυτοβιογραφικά, όπως «Οι αναμνήσεις μιας καθώς πρέπει κόρης» αποτελούν συνέχεια των φιλοσοφικών της αναζητήσεων, όπως εκφράζονται στα έργα «Για μία ηθική της αμφισβήτησης» και «Το Δεύτερο φύλο», τα οποία στη πραγματικότητα επανατοποθετούν εντός της κοινωνικής σφαίρας και της καθημερινής ζωής τη φιλοσοφία της Μποβουάρ και τη "προσγειώνουν" μέσω μιας λογοτεχνικής έκφρασης της πεζής πραγματικότητας. Το τρίπτυχο της ελευθερίας του ατόμου, της ευθύνης των επιλογών που το καθορίζουν καθώς και της αμφισβήτησης, διέπει το σύνολο της σκέψης της. Έτσι, η Μποβουάρ ανήκει σε μία κατηγορία θεωρητικών όπου χωρίς να επιδιώξει τη θέση της στην ιστορία ως φιλόσοφος, η θέση της αυτή κερδήθηκε ενάντια στο λόγο της. Η ίδια αυτοπροσδιοριζόταν περισσότερο ως η «μαία» της υπαρξιακής ηθικής του Σάρτρ παρά ως μία αυτόνομη στοχάστρια.

Θεωρητικός του φεμινισμού

Ο σημαντικότερος ρόλος όμως που κατείχε, ήταν αδιαμφισβήτητα αυτός της θεωρητικού του φεμινισμού. Μπορεί το έργο της Μποβουάρ να μην είναι αποκλειστικά φεμινιστικό, αλλά είναι γεγονός ότι το σύνολο του έργου της διέπεται από την παραδοχή ότι είναι μία γυναίκα σε έναν κόσμο για άντρες. Το εμβληματικότερο της έργο, το «Δεύτερο φύλο», αποτελεί από την έκδοσή του το 1949 μέχρι σήμερα ορόσημο για την ιστορία του

γυναικείου κινήματος. Αξίζει να σημειωθεί ότι η ίδια αυτοπροσδιορίστηκε δημόσια ως φεμινίστρια μόλις το 1972, με μία συνέντευξη της στην εφημερίδα *Nouvel Observateur* ενώ μόλις λίγο καιρό αργότερα εντάχθηκε στην συντακτική ομάδα του περιοδικού *Questions Feministes* μαζί με άλλες μαρξίστριες φεμινίστριες. Η αμφισβήτηση της Μποβουάρ απέναντι στο πατριαρχικό status quo, αλλά κυρίως η θεωρία της για το τον ορισμό της γυναίκας, προκάλεσε και συνεχίζει να προκαλεί αναρίθμητες λογομαχίες σχετικά με την πατριαρχία, και την θέση της γυναίκας στην πατριαρχική κοινωνία. Ήταν η πρώτη θεωρητικός φεμινίστρια, που βάσισε το έργο της στην παραδοχή ότι το ήμισυ της ανθρωπότητας ετεροκαθορίζεται, απαξιώνεται, και γενικά κυριαρχείται από το υπόλοιπο μισό. Έθεσε διαχωριστικές γραμμές με προγενέστερα φεμινιστικά ρεύματα, εμπνευσμένα από τον Διαφωτισμό και τη Γαλλική Επανάσταση, στα οποία παρ'ότι γίνεται διάλογος για την πατριαρχία δεν αμφισβητείται ευθέως η ανωτερότητα του άντρα, και συχνά παίρνουν ως δεδομένη τη σύλληψη της αρχής "γυναίκα". Έτσι, έκλεισε την πόρτα στο πρώτο ρεύμα φεμινισμού, ανοίγοντας μια άλλη στο δεύτερο ρεύμα φεμινισμού και τον ριζοσπαστικό φεμινισμό.

Το Δεύτερο φύλο

Στο «Δεύτερο φύλο» η Μποβουάρ συνδυάζει τον υπαρξισμό που έχει κληρονομήσει ιδεολογικά από τον Σαρτρ με τον φεμινισμό, υποστηρίζοντας ότι οι γυναίκες ετεροπροσδιορίζονται σε σχέση με τον εγγελιανό ορισμό του «Άλλου», όπως αυτός εκφράζεται στην Εγγελιανή θεωρία. Σύμφωνα με τον Έγκελο, ο αυτοπροσδιορισμός των αντικειμένων προκύπτει από την αντίταξή τους προς άλλα αντικείμενα. Η Μποβουάρ μεταφέρει αυτή την έννοια στο γυναικείο ζήτημα, από την οποία αναδύεται μία νέα έννοια, αυτή του «δεύτερου φύλου». Έτσι, επιλέγει να προσδιορίσει το γυναικείο φύλο ως "δεύτερο" φύλο, βάσει της θέσης που υποστηρίζει ότι ο άντρας έχει το ρόλο του «Άλλου», και έτσι η γυναίκα αντιλαμβάνεται τον εαυτό της μέσω του ετεροπροσδιορισμού της από τον άντρα.

Η Μποβουάρ συνεχίζει να αμφισβητεί την υπάρχουσα θεωρία γύρω από το γυναικείο ζήτημα, θέτοντας την ερώτηση «τι είναι γυναίκα;». Η γυναίκα μπορεί να είναι ό,τι εκείνη επιθυμεί, να είναι όπως προκύπτει από τις πράξεις της, καθώς είναι ένα υποκείμενο ελεύθερο και αυτόνομο, όπως όλοι οι άνθρωποι. Η ηθική του υπαρξισμού για την Μποβουάρ όπως την εξέφρασε στο έργο «Για μία ηθική της αμφισβήτησης» σημαίνει ότι οι άνθρωποι ετεροπροσδιορίζονται πολύ εύκολα με αφαιρετικές έννοιες εις βάρος της ατομικής ελευθερίας και ευθύνης, μια ιδέα κεντρικής σημασίας στο «Δεύτερο φύλο». Η πιο διάσημη φράση του «Δεύτερου φύλου» είναι άλλωστε το «γυναίκα δε γεννιέσαι, γίνεσαι», με ισχυρό το ζήτημα της γυναικείας ευθύνης απέναντι στον αυτοπροσδιορισμό της, αλλά ταυτόχρονα προεκτείνοντας τον όρο γυναίκα, δίνοντας χώρο σε οποιονδήποτε επιλέξει τον εν λόγω προσδιορισμό και αφαιρώντας τον παράγοντα του γενετικού προσδιορισμού του φύλου. Η Μποβουάρ ακολουθεί εδώ ένα βασικό κανόνα της φαινομενολογίας σύμφωνα με τον οποίο οι υποθέσεις δεν ισχύουν εάν δεν επικυρωθούν από την εμπειρία.

Η ιδεολογική κληρονομιά της Μποβουάρ στο σήμερα

Το έργο της Μποβουάρ, έχει αποτελέσει την ιδεολογική βάση για μεγάλο κομμάτι μεταγενέστερων θεωρητικών του φεμινισμού, με κύρια εκπρόσωπο την Τζούντιθ Μπάτλερ και τη θεωρία της για την επιτελεστικότητα του φύλου, σύμφωνα με την οποία δεν υπάρχει φυσική συνέχεια μεταξύ του βιολογικού και του κοινωνικού φύλου, και της σεξουαλικότητας. Η αποσύνδεση αυτή αποτέλεσε τομή για τον τρόπο που η σημερινή γυναίκα αντιλαμβάνεται τον εαυτό της, όχι μόνο ως προς τον άντρα, αλλά και ως προς το

βιολογικό της φύλο.

Σήμερα, η φεμινιστική ουτοπία μοιάζει ακόμα πολύ μακρινή, με την πατριαρχία και συνεπώς τον σεξισμό να καταδυναστεύουν καθημερινά τις γυναίκες παγκοσμίως με ποικίλες μορφές είτε αυτό είναι σεξιστικές συμπεριφορές στον χώρο εργασίας τους σε κάποια ανεπτυγμένη Ευρωπαϊκή χώρα, είτε είναι η απαγόρευση να οδηγήσουν αυτοκίνητο στη Σαουδική Αραβία, είτε η καθημερινή καταπίεση που υφίστανται μέλη των ΛΟΑΤΚΙ. Έτσι, η εδραίωση αυτής της αυτονομίας και το τέλος της επισκίασης από το «Άλλο» φύλο, αποτελούν ίσως την μεγαλύτερη πρόκληση στην οποία οι γυναίκες του 21ου αιώνα καλούνται να ανταπεξέλθουν. Μία πρόκληση την οποία γυναίκες σαν την Σιμόν ντε Μποβουάρ φέρνουν λίγο πιο κοντά στην πραγματικότητα, κλείνοντας το μάτι σε μία κοινωνική εξέγερση, που θα έχει ως πρόταγμά της και την απελευθέρωση της γυναίκας.